

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

УДК 343:349.6 (477)

doi: <https://doi.org/10.33270/01201174.53>

Мовчан Р. О. – доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2074-8895>

Кримінально-правова протидія «бурштиновим» правопорушенням: аналіз останніх законодавчих новел

*Метою статті є науковий аналіз обґрунтованості рішення вітчизняних парламентаріїв про доповнення Кримінального кодексу України ст. 240-1 й оновлення редакції ст. 254, яке спричинило появу в її структурі одночасно трьох нових частин, а також визначення перспектив розвитку кримінального законодавства у відповідній царині. Для досягнення задекларованої мети було обрано методологію, інструментарій якої надає можливість об'єктивно дослідити розглядуване рішення законодавця. Під час висвітлення відповідної проблематики використано філософські, загальнонаукові та конкретно-наукові методи. Зокрема, метод системно-структурного аналізу, використаний як при дослідженні зв'язків аналізованих кримінально-правових заборон із правовою системою України загалом, так і з іншими нормами й інститутами Загальної та Особливої частини Кримінального кодексу України. Також було проведено вибіркове дослідження кримінальних проваджень, судових рішень (конкретно-соціологічний метод). Статистичний метод дав змогу проаналізувати відповідні кількісні та якісні показники. Компаративістський метод використано для з'ясування підходів іноземних держав щодо регламентації відповідальності за ідентичні за змістом кримінальні правопорушення. **Наукова новизна** роботи ґрунтується на тому, що автор одним із перших у вітчизняній кримінально-правовій доктрині довів, що обраний законодавцем і втілений у життя Закон від 19 грудня 2019 року спосіб удосконалення механізму кримінально-правової протидії «бурштиновим» правопорушенням не є вдалим. Водночас автор дійшов **висновку**, що замість доповнення чинного кримінального законодавства черговими спеціальними кримінально-правовими новелами (ст. 240-1 і частинами 2, 3 та 4 ст. 254 Кримінального кодексу України) законодавцю варто було рухатися протилежним шляхом, який полягає в удосконаленні чинних загальних норм (ст. 240 і ч. 1 ст. 254 Кримінального кодексу України), запобіжний потенціал яких є цілком достатнім для ефективною кримінально-правовою охороною відповідних суспільних відносин.*

Ключові слова: кримінальне правопорушення; кримінальна відповідальність; бурштин; доквілля; незаконне видобування; корисні копалини.

Вступ

Вітчизняні парламентарі 19 грудня 2019 року прийняли Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин» (далі – Закон від 19 грудня 2019 року). Ухвалюючи цей Закон, народні депутати України мали на меті повернути в правове річище відносини щодо видобування бурштину – масове, нелегальне, а отже, – і безконтрольне видобування якого в нашій державі набуло таких масштабів, що загрожувало Україні екологічною катастрофою (Hnryshko, 2016), і тому небезпідставно визнавалося однією з найбільших актуальних екологічних загроз національній безпеці (Shrak, 2020, р. 124-140)¹. Досягнення цієї мети мало

бути забезпечено завдяки одночасному впровадженню двох заходів: з одного боку, врегулювання процедури отримання спеціального дозволу на користування надрами з метою видобування бурштину, а з іншого – посилення відповідальності за порушення відтепер законодавчо регламентованого порядку видобування останнього. І якщо реалізація умовно першого із зазначених вище кроків вимагала та логічно призвела до оновлення регулюючих норм екологічного й відповідних поресурсних галузей права, то ініціативу законодавця щодо посилення відповідальності за так звані «бурштинові» правопорушення було втілено насамперед шляхом внесення двох змін до Кримінального кодексу України (далі – КК) – доповнення його новою ст. 240-1 «Незаконне видобування, збут, придбання, передача, пересилання, переве-

¹ За словами колишнього заступника міністра екології та природних ресурсів України С. Коломієць, навіть за найскромнішими підрахунками обсяги нелегального видобутку бурштину сягають від 120 до 300 т на рік, але справжню цифру не знає ніхто (Bredikhina, & Vasylychuk, 2020, р. 213-214; Myskevych,

2020, р. 21). Про причини виникнення в Україні «бурштинової лихоманки» див. наступні праці (Kovalevskyi, Marchuk, Maievskyi, & Kurdiuk, 2017; Mostepaniuk, & Pavlovska, 2020, р. 127; Chaplyk, 2020, р. 56-62).

зення, переробка бурштину» та викладення у новій редакції ст. 254 КК «Безгосподарське використання земель», внаслідок чого її було доповнено відразу трьома новими частинами, які направлені на кримінально-правову протидію такому делікту, як умисне ухилення від обов'язкової рекультивациі земель, порушених унаслідок дослідно-промислової розробки родовищ бурштину чи видобування бурштину. Внесення до КК цих змін ставить перед кримінально-правовою наукою низку питань, від доцільності самого факту їхнього прийняття до остаточного способу упровадження в нормативний матеріал розглядуваної законодавчої ініціативи. Тож спробуємо відповісти на ці питання.

Аспекти відповідної проблематики висвітлили у своїх працях такі вітчизняні науковці, як: О. О. Дудоров, Л. О. Мостепанюк, А. А. Павловська, М. С. Пластун, Г. С. Поліщук, Ю. А. Турлова, Р. Ф. Черниш та інші. Водночас необхідно констатувати, що попри їхню серйозність і навіть, на перший погляд, неоднозначність, комплексний критичний аналіз згаданих змін ще не проводився, через що й було вирішено заповнити цю прогалину в наукових дослідженнях.

Мета і завдання дослідження

Отже, метою цієї статті є розв'язання питання щодо обґрунтованості змін, яких кримінальне законодавство зазнало на підставі Закону від 19 грудня 2019 року, і визначення перспектив розвитку кримінального закону у відповідній царині.

Виклад основного матеріалу

Передусім варто зазначити, що й до набуття чинності положеннями Закону від 19 грудня 2019 року відповідальність за більшість діянь, про які наразі йдеться в ст. 240-1 (у частині незаконного видобування бурштину) і трьох нових частинах ст. 254 КК, могла наставати за загальними статтями 240 та 254 КК (тоді ще без частин). Отже, у нашому випадку йдеться насамперед не про криміналізацію діянь, а про появу спеціальних норм, через що розглядуване рішення потрібно аналізувати не з огляду відповідності принципам криміналізації, а саме через призму дослідження розроблених доктринально підстав доповнення кримінального закону спеціальною нормою.

Не викликає заперечень пропонуване І. З. Сень розуміння спеціальної норми як охоронної (заборонної) кримінально-правової норми, яка є похідною від загальної та виокремлюється в результаті диференціації кримінальної відповідальності з метою зміни

способу (в окремих випадках і зміни меж) регулювання певного виду суспільних відносин (Sen, 2020, р. 88). Причому мотивом створення спеціальної норми переважно є істотна відмінність характеру й ступеня суспільної небезпеки окремих діянь, передбачених тією самою кримінально-правовою нормою, що зумовлює необхідність диференційованого регулювання відповідальності за їхнє вчинення (Horokh, 2009, р. 95). Зважаючи на ці загально-теоретичні положення, можна констатувати, що для оцінки обґрунтованості передбачених Законом від 19 грудня 2019 року змін кримінального законодавства важливим є розв'язання питання щодо того, чи існувала в цьому випадку згадана вище істотна відмінність характеру й ступеня суспільної небезпеки діянь, передбачених відповідними загальними та новими спеціальними нормами.

Водночас зазначу, що, на мою думку, відповідь на це питання має бути негативною. Солідарний із підтриманою й багатьма іншими правниками (Plastun, 2019; "Populizm yak dvyhun", 2019) позицією парламентських експертів, які у висновках на відповідний законопроект зазначали, що, по-перше, бурштин є лише одним із видів корисних копалин загальнодержавного значення, а, отже, й запропонована спеціальна норма (ч. 1 ст. 240-1 КК) не характеризується якимись додатковими (новими) ознаками відповідного складу злочину та повністю охоплюється суспільно небезпечним діянням у вигляді незаконного видобування корисних копалин загальнодержавного значення (ч. 2 ст. 240 КК); по-друге, якщо слідувати вищевказаній логіці, КК варто доповнювати також іншими самостійними (окремими) складами злочинів (скажімо, статтями щодо незаконного видобування нафти, антрациту, бурого вугілля, тощо).

Схожі зауваження озвучили фахівці Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України й щодо пропозиції стосовно доповнення ст. 254 КК новими частинами 2, 3 та 4. Зокрема, резонно акцентовано на тому, що якщо суб'єкт права законодавчої ініціативи вважає за необхідне виокремити ухилення від обов'язкової рекультивациі порушених земель із прив'язкою до формалізованого в грошовому вимірі суспільно небезпечного наслідку як самостійний склад злочину, відкритим залишається питання: у зв'язку з чим кримінальна відповідальність має наставати за вчинення відповідного діяння щодо земель, порушених виключно внаслідок дослідно-промислової розробки родовищ та / або видобування бурштину, тоді як робочі проекти землеустрою можуть передбачати й обов'язок проведення рекультивациі земель, порушених,

наприклад, унаслідок дослідно-промислової розробки родовищ нафти або газу, та / або видобування вуглеводнів тощо (у чинній редакції ч. 3 ст. 54 Закону України «Про землеустрій» – «унаслідок дослідно-промислової розробки родовищ бурштину, інших корисних копалин загальнодержавного значення, нафти й газу»).

Зауважу, що автор цих рядків цілком свідомий того, наскільки високим є рівень суспільної небезпеки діянь, передбачених ст. 240-1 та ч. 2 (ч. 3, 4) ст. 254 КК. Знищення родючого шару ґрунту, порушення цілісності геологічних пластів, збіднення бурштиновмісних надр, порушення гідрогеологічних умов на прилеглих територіях, забруднення вод унаслідок роботи мотопомп, зміна гідрологічного режиму боліт, лісів й озер, що позначаються на мікрокліматичних змінах у «бурштинових» регіонах – ось далеко не повний перелік згубних наслідків незаконного видобутку бурштину (Myskevych, 2020, p. 22). Не менш вагомими є й економічні наслідки цього протиправного діяння, до яких належать: збитки в лісовому й водному господарстві; втрата для держави значних обсягів бурштину сирцю, що значно перевищують обсяг законного видобування; недоотримання митних зборів, загальнодержавних і місцевих податків та зборів тощо. Зокрема, обсяг річного доходу від незаконної реалізації українського бурштину на чорному ринку й контрабандного його переміщення в інші країни сягає від 300 до 320 млн дол. США (Tymbaliuk, 2019, p. 71).

Водночас слід зазначити, що навряд чи є підстави вважати менш суспільно небезпечними й аналогічні діяння, але вчинювані вже щодо інших корисних копалин, наприклад, вугілля. Експерти констатують, що шкода, яку задають незаконні мінішахти, діяльність яких спрямована на видобування вугілля, є достатньо відчутною і проявляється в незаконній вирубці лісових масивів як для підготовки майданчиків під закладання виробок, так і для забезпечення копанок кріпильними матеріалами; несанкціонованому використанні електроенергії; створенні загроз для нормальної роботи сучасних комунікацій; інтенсифікації процесів просідання й провалів денної поверхні (Bardas, 2010). В інших же джерелах наведено інформацію про те, що поверхневий видобуток вугілля спричиняє додаткове забруднення довкілля важкими металами, забруднення ґрунтових вод, збільшення їх проникнення в гірські породи та подальше порушення гідрогеологічних умов. Подекуди видобуток ведеться з пластів, які залягають на невеликій глибині безпосередньо під житловою забудовою та об'єктами інфраструктури, що викликає їхнє пошкодження й руйнування внаслідок просідання поверхні. Крім

того, через великі обсяги транспортування вугілля з копанок автотранспортом і примітивні методи сортування, збагачення та перевантаження на відкритих майданчиках (т. зв. пересіви) виникли численні додаткові джерела пилового забруднення атмосфери (Kazansky et al., 2017). Іноземні фахівці також зазначають на негативні еколого-економічні наслідки незаконного видобування будь-яких корисних копалин (Nti, Chen, Quayson, & Agyei, 2020).

У контексті порівняння із суспільною небезпекою діяння, передбаченого новою ч. 2 (ч. 3, ч. 4) ст. 254 КК, варто зауважити, що копанки відпрацьовують ділянку вугільного родовища 3–5 років, після чого виробки (деякі з яких сягають сотні метрів у глибину) лишаються без нагляду. Залишення нерекультивованих земель зумовлює небезпеку поширення ерозійних процесів і втрати родючого шару ґрунту на суміжних територіях (Bardas, 2010). Також через відсутність рекультивациі поширеним явищем стало займання териконів і, як результат, інтенсивне забруднення атмосферного повітря токсичними сполуками та важкими металами (зокрема й ртуттю у великих концентраціях) (Panov, Dudik, Shevchenko, & Matlak, 1990). Пожежі на териконах і вивітрювання пилу призвели до рознесення важких металів у довкіллі та зараження ґрунтів на великих територіях. Затоплення шахт і вихід отруйних шахтних вод на поверхню, руйнування очисних споруд, хімічне та біологічне забруднення водних ресурсів, зараження територій важкими металами та радіоактивними елементами, масштабне збільшення площ забруднених ґрунтів – усе це є потенційними наслідками непроведення рекультивациі земель, порушених унаслідок добування вугілля (Kazanskyi et al., 2017).

Якщо ж узяти до уваги інформацію про те, що, з одного боку, обсяги нелегального видобутку вугілля сягають мільйонів (за деякими даними це 6–7 млн) (Tryfonova, & Kravets, 2014, p. 30) тонн та, за приблизними оцінками, становили до 10 % загального вуглевидобутку країни ("Nelehalni shakhty", 2013), а з іншого – що нелегальний видобуток вугілля супроводжується незрівнянно вищими показниками травматизму та смертності копачів, то можна зробити однозначний висновок, що ступінь суспільної небезпеки й поширеність відповідних діянь із вугіллям є цілком співмірним із аналогічними проявами, що стосуються бурштину.

Та, попри це, наразі ми отримали таку ситуацію: непроведення рекультивациі земель, порушених унаслідок дослідно-промислової розробки родовищ бурштину чи видобування бурштину, яке спричинило передбачені п. 2 примітки ст. 254 КК «тяжкі наслідки», карається

позбавленням волі на строк від 5 до 7 років (основне покарання) (ч. 4), тим часом як аналогічне діяння, яке спричинило ідентичні наслідки, тільки вчинене внаслідок іншої дослідно-промислової розробки (наприклад, того ж самого вугілля), карається штрафом або обмеженням волі на строк до 2 років (ч. 1). Подібну парадоксальність спостерігаємо й під час оцінки санкцій, передбачених за повторне вчинення, з одного боку, «звичайного» безгосподарського використання земель (ч. 1), а з іншого – такого його різновиду, як умисне ухилення від обов'язкової рекультивациі земель, порушених унаслідок дослідно-промислової розробки родовищ бурштину чи видобування бурштину на підставі спеціального дозволу на користування надрами (ч. 3 ст. 254 КК, основне покарання – обмеження волі на строк від 3 до 5 років або позбавлення волі на той самий строк). Ті ж самі паралелі можна провести й щодо порівняння санкцій, передбачених ст. 240 та ст. 240-1 КК відповідно.

З огляду на наведені аргументи, не можу підтримати реалізоване Законом від 19 грудня 2019 року посилення відповідальності виключно за ті екологічні правопорушення (незаконне видобування та непроведення рекультивациі земель), які стосуються бурштину. Вважаю, що така диференціація має бути пов'язана не з видом корисної копалини, яку незаконно видобувають (ст. 240-1 КК), або після видобування якої не проводять рекультивацию порушених земель (ч. 2, 3, 4 ст. 254 КК), а зі шкодою, яку завдають об'єкту (довкіллю) внаслідок вчинення відповідних кримінально протиправних посягань. Моя позиція, аргументи на користь якої вже були викладені в раніше опублікованих роботах, полягає в тому, що це може бути досягнуто шляхом передбачення в нових редакціях чинних і раніше загальних норм (ст. 240, 254 КК) таких кваліфікуючих ознак, як спричинення «значної» та «тяжкої шкоди», матеріальне вираження яких (як й «істотної» шкоди, яка має бути криміноутворювальною ознакою складів, передбачених частинами першими цих норм) має бути чітко визначено в примітці відповідних статей (Movchan, 2020, р. 895-897; Dudorov, & Movchan, 2020, р. 128-129). До речі, слід зазначити, що за формалізацію наслідків незаконного видобування бурштину шляхом кількісного оцінювання завданої кримінальним правопорушенням шкоди підтримують і деякі українські науковці, зокрема Ю. А. Турлова та Г. С. Поліщук (Turlova, & Polishchuk, 2020, р. 126).

Оцінюючи обґрунтованість передбачених Законом від 19 грудня 2019 року нововведень, варто пригадати й резонні зауваження Г. А. Злобіна щодо того, що, попри всю складність

оцінки системного значення зміни Особливої частини кримінального законодавства, існує єдиний, хоч і достатньо елементарний критерій, який полягає в позитивній відповіді на два питання: 1) чи змінилася внаслідок появи новели міра відповідальності злочинця за яке-небудь із можливих діянь; 2) чи є ця зміна такою, на яку розраховував законодавець (Kudravytsev, Dagel, & Zlobin, 1982, р. 235).

Як уже зазначалося вище, головною метою внесення передбачених Законом від 19 грудня 2019 року змін до кримінального законодавства було посилення відповідальності за вчинення «бурштинових» кримінальних правопорушень, зокрема за передбачені новою ст. 240-1 КК: незаконні видобування, збут, придбання, передачу, пересилання, перевезення та переробку бурштину.

Враховуючи, з одного боку, важливість дотримання встановленого порядку раціонального використання та охорони будь-яких корисних копалин (зокрема й бурштину), а з іншого – масштаби порушення цього порядку в нашій державі, задекларована ініціатива народних депутатів України потребує абсолютної підтримки.

Проаналізувавши тенденції застосування норм, передбачених розділом VIII Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення проти довкілля», автор цих рядків розробив в одній із попередніх праць (разом із О. О. Дудоровим) науково обґрунтовані й такі, що враховують відповідний іноземний (передусім європейський) досвід, рекомендації щодо конструювання санкцій розглядуваних норм, які полягали в тому, що:

– по-перше, у санкціях, які встановлено за вчинення некваліфікованих складів досліджуваних кримінальних правопорушень, має бути передбачений єдиний безальтернативний основний вид покарання – штраф;

– по-друге, враховуючи підвищену суспільну небезпеку діянь, які утворюють кваліфіковані (особливо кваліфіковані) склади кримінальних правопорушень проти довкілля, було запропоновано зберегти у відповідних санкціях вказівки на такий вид покарання, як позбавлення волі на певний строк.

Водночас особливої уваги вартий той факт, що прагнення посилити кримінальну відповідальність за певні діяння через закріплення позбавлення волі на певний строк як єдиного виду покарання може призвести до зворотного ефекту, який спостерігаємо й сьогодні, коли замість «реального» відбування покарання чи не всіх засуджених за вчинення екологічних деліктів звільняють від призначеного покарання у виді позбавлення волі на певний строк (те саме стосується й обмеження волі). І саме тому поряд із позбавленням волі на певний строк у відповідних санкціях рекомендовано зазначити й

альтернативний основний вид покарання у виді штрафу, що мало б дати змогу реалізовувати на практиці принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності, зокрема зважаючи на характер заподіяних наслідків (Dudorov, & Movchan, 2020, p. 113).

Однак, традиційно для процесу вітчизняної правотворчості у частині оновлення норм кримінального законодавства, рекомендації науковців було проігноровано. Як наслідок, поруч із штрафом у ч. 1 нової ст. 240-1 КК знову було передбачено покарання у виді обмеження волі та позбавлення волі; а в ч. 2, у супереч висловленим мною застереженням, встановлено єдине основне безальтернативне покарання у виді позбавлення волі на строк від 4 до 7 років, що, за задумом законодавця, мало призвести до максимального посилення відповідальності за відповідні діяння. Але чи відбулося воно насправді?

Для отримання об'єктивної відповіді на поставлене питання досліджено вже не санкції ст. 240-1 КК, а тенденції судової практики щодо її застосування. І, проаналізувавши їх, слід констатувати, що ухвалені Законом від 19 грудня 2019 року зміни призвели до зовсім інших, аніж ті, на які очікував законодавець, результатів: зі 100 % розглянутих судами справ по ст. 240-1 КК, рішення щодо яких були розміщені в ЄДРСР, 95 % (!!!) (20 із 21) завершувалися призначенням винним покарання у виді обмеження чи позбавлення волі на певний строк, від відбування яких усіх їх надалі звільняли на підставі ст. 75 КК. Що ж до «реального» покарання, то воно було призначено лише одного разу – Дубровицький районний суд Рівненської області визнав Особу-1 винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 240-1 КК та призначив їй підтримуване й обстоюване автором цих рядків покарання у виді штрафу в розмірі 51 тис. грн ("Vyrok Dubrovyskoho raionnoho sudu", 2020). На мою думку, саме це єдине судове рішення і є найбільш адекватною реакцією держави на вчинення аналізованого кримінального правопорушення, адже, з одного боку, було найповніше враховано інтереси держави та частково відновлено її порушене право (шляхом сплати суми штрафу), а з іншого – максимально досягнуто задекларовані в ст. 51 КК цілі покарання, позаяк реальна сплата згаданого чималого розміру штрафу набагато більша, у порівнянні зі звільненням від покарання з випробуванням, стимулює до запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так й іншими особами (спеціальна та загальна превенція).

З огляду на задекларовані прагнення до посилення відповідальності саме за «бурштинові» правопорушення, неабиякий подив

викликає і той перелік кваліфікуючих ознак, на якому акцентував законодавець у процесі конструювання складу, передбаченого ст. 240-1 КК. Ідеться про те, що в останній, на відміну не лише від загальної ч. 4 ст. 240 КК та оновленої на підставі того ж Закону від 19 грудня 2019 року ст. 254 КК, а й більшості інших норм, передбачених розділом VIII Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення проти довілля», не передбачається диференціації кримінальної відповідальності за відповідні діяння, які спричинили «інші тяжкі наслідки» (у ч. 4 ст. 254 КК – «тяжкі наслідки»), за ознакою настання яких могли би бути кваліфіковані не тільки малоймовірні (про це свідчать дані судової практики) випадки спричинення тяжких тілесних ушкоджень, масового захворювання, загибелі людини тощо, а й цілком вірогідні прояви завдання тяжкої шкоди довіллю та матеріальній шкоди у великих або особливо великих розмірах (якщо враховувати диспозицію ч. 2 ст. 240-1 КК, то не «завдання» шкоди, а «вчинення» у великих чи особливо великих розмірах). Як результат, ми отримали ситуацію, коли незалежно від спричинених наслідків й обсягів незаконного видобування бурштину дії особи у «найкращому» (для правопорушника – у «найгіршому») випадку можуть бути кваліфіковані лише за сукупністю однієї з норм інших розділів Особливої частини та ч. 2 ст. 240-1 КК, в якій передбачена санкція, котра... є менш суворою, ніж санкція, встановлена у ч. 4 загальної ст. 240 КК.

Наукова новизна

Отже, зважаючи на аргументи, викладені у статті, варто зазначити, що обраний законодавцем та втілений у життя Законом від 19 грудня 2019 року спосіб удосконалення механізму кримінально-правової протидії «бурштиновим» правопорушенням не є вдалим.

Висновки

Замість доповнення КК спеціальними ст. 240-1 та частинами 2, 3 та 4 ст. 254 українським парламентаріям слід було акцентувати на удосконаленні чинних і раніше загальних норм, передбачених ст. 240 та ч. 1 ст. 254 КК. Причому до процесу такого удосконалення неодмінно мали б бути залучені представники наукової спільноти, через систематичне ігнорування рекомендацій яких абсолютна більшість прийнятих останніми роками змін до кримінального законодавства, зокрема й передбачених Законом від 19 грудня 2019 року, не досягають очікуваного народними депутатами України ефекту.

Водночас зазначу, що аналізована проблематика, звичайно, не вичерпується

розглянутими вище питаннями. До перспективних напрямів наукових розвідок у цій сфері можуть належати такі проблеми, як: виправданість альтернативної вказівки в ст. 240-1 КК (поряд із незаконним видобуванням) на збут, придбання, зберігання, передачу, пересилання, перевезення

й переробку бурштину; доцільність криміналізації контрабанди бурштину; виправданість вказівки в ч. 3, 4 ст. 254 КК не на «діяння», а на «дії» тощо. Ці питання мають бути розв'язані в процесі подальших досліджень.

REFERENCES

- Bardas, A.V. (2010). Ekolooho-ekonomichna otsinka mozhyvosti vidpratsiuvannia zalyshkovykh zapasiv vuhillia malymy shakhtamy [Ecological and economic assessment of the possibility of working off residual coal reserves in small mines]. *Efektivna ekonomika, Efficient economy*, 6. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=234> [in Ukrainian].
- Bredikhina, V.L., & Vasylchuk, Ya.S. (2020). Suchasni problemy pravovoho rehuliuвання vydobuvannia burshtynu [Modern problems of legal regulation of amber mining]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal, Legal scientific electronic journal*, 7, 213-217. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/54> [in Ukrainian].
- Chaplyk, M.M. (2020). Burshtynova lykhomanka yak pryklad poshyrennia masovykh kryminalnykh praktyk: sotsiologichnyi analiz [Amber fever as an example of the spread of mass criminal practices: a sociological analysis]. *Habitus, Habitus*, 15, 56-62. doi: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.15.8> [in Ukrainian].
- Dudorov, O.O., & Movchan, R.O. (2020). Pro napriamy vdoskonalennia mekhanizmu kryminalno-pravovoi okhorony dovkillia (na zamitku rozrobnykam novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy) [About directions of improvement of the mechanism of criminal and legal protection of environment (on a note to developers of the new Criminal code of Ukraine)]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy, Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine*, 1, 92-125 [in Ukrainian].
- Dudorov, O.O., & Movchan, R.O. (2020). Zemelni zlochyny ekolohichnoi spriamovanosti: vid deliktiv stvorennia nebezpeky do optymalnoi zakonodavchoi modeli [Land crimes of ecological orientation: from torts of creating danger to the optimal legislative model]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal, Legal scientific electronic journal*, 1, 120-130. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-1/29> [in Ukrainian].
- Hhryshko, L. (2016). "Burshtynova lykhomanka" zahrozhuє Ukraini ekolohichnoiu katastrofoiu ["Amber fever" threatens Ukraine with an ecological catastrophe]. Retrieved from <https://www.dw.com/uk/a-19077234> [in Ukrainian].
- Horokh, O.P. (2009). Problemy konstruiuvannia sanktsii spetsialnykh kryminalno-pravovykh norm [Problems of designing sanctions of special criminal law]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Kyievo-Mohylianska akademiia", Scientific notes of the National University "Kyiv-Mohyla Academy"*, 90, 94-98 [in Ukrainian].
- Kazanskyi, D., Nekrasova, A., & Savytskyi O. (et al.). (2017). *Spravzhnia tsina vuhillia v umovakh viiny na Donbasi: pohliad kriz pryzmu prav liudyny [The real price of coal in the war in the Donbass: a look through the prism of human rights]*. Kyiv: ART KNYHA. Retrieved from https://ua.boell.org/sites/default/files/real_price_of_coal_in_war_time_donbas.pdf [in Ukrainian].
- Kovalevskiyi, S.B., Marchuk, Yu.M., Maievskiyi, K.V., & Kurdiuk, O.M. (2017). Burshtyn na terytorii Ukrainskoho Polissia: utvorennia, vydobutok, naslidky [Amber on the territory of Ukrainian Polissya: formation, extraction, consequences]. *Lisove i sadove hospodarstvo, Forestry and horticulture*, 13. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/licgoc_2017_13_6 [in Ukrainian].
- Kudriavtsev, V.N., Dagel, P.S., & Zlobin G.A. (1982). *Osnovaniia ugovovno-pravovogo zapreta. Kriminalizatsiia i dekriminalizatsiia [Grounds for a criminal law prohibition. Criminalization and decriminalization]*. V.N. Kudriavtsev, A.M. Iakovlev (Ed.). Moscow: Nauka [in Russian].
- Mostepaniuk, L.O., & Pavlovska, A.A. (2020). Analiz skladu zlochynu, peredbachenoho statteiu 240-1 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Analysis of the corpus delicti provided for in Article 240-1 of the Criminal Code of Ukraine]. *Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy, Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine*, 2, 126-133. doi: [10.34015/2523-4552.2020.2.12](https://doi.org/10.34015/2523-4552.2020.2.12) [in Ukrainian].
- Movchan, R.O. (2020). *Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny u sferi zemelnykh vidnosyn: zakonodavstvo, doktryna, praktyka [Criminal liability for crimes in the field of land relations: legislation, doctrine, practice]*. Vinnytsia: Tvory [in Ukrainian].
- Myskevych, T. (2020). Stan ta perspektyvy vrehuliuвання burshtynovoi problemy v Ukraini [Status and prospects of settlement of the amber problem in Ukraine]. *Hromadska dumka ta pravotvorennia, Public opinion and lawmaking*, 1, 21-25 [in Ukrainian].
- Nelehalni shakhty yak zahroza dlia ukrainskoi ekonomiky [Illegal mines as a threat to the Ukrainian economy]. (2013). *bbc.com/ukrainian/news*. Retrieved from http://www.bbc.com/ukrainian/news/2013/04/130409_illegal_mines_ag [in Ukrainian].
- Nti, T., Chen, Y., Quayson, B.P., & Agyei, F.Y. (2020). Illegal Mining and Sustainability Performance: Evidence from Ashanti Region, Ghana. *International Journal of Scientific Research and Management (IJSRM)*, 08(03). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/339826836_Illegal_Mining_and_Sustainability_Performance_Evidence_from_Ashanti_Region_Ghana. doi: [10.18535/ijrm/v8i03.em03](https://doi.org/10.18535/ijrm/v8i03.em03).
- Panov, B.S., Dudik, A.M., Shevchenko, O.A., & Matlak, E.S. (1999). On pollution of the biosphere in industrial areas: The example of the Donets coal Basin. *International Journal of Coal Geology*, 40, 199-210.

- Plastun, M. (2019). *Zakonoprojekt pro burshtyn: khto dopuskaie znushchannia nad yurydychnoiu lohikoiu?* [The amber bill: who allows the mockery of legal logic?]. Retrieved from <https://blog.liga.net/user/mplastun/article/35126> [in Ukrainian].
- Populizm yak dvigun zmin do kryminalnogo zakonu [Populism as an engine of change to the criminal law]. (2019). *glavcom.ua*. Retrieved from <https://glavcom.ua/digest/populizm-yak-dvigun-zmin-do-kryminalnogo-zakonu--694644.html> [in Ukrainian].
- Sen, I.Z. (2020). Spetsialni normy u kryminalnomu pravi Ukrainy [Special norms in the criminal law of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
- Shpak, V.I. (2020). *Natsionalna bezpeka Ukrainy u vyklykakh novitnoi istorii* [National security of Ukraine in the challenges of modern history]. S.I. Tabachnikov (Ed.). Kyiv: Ekspres-obiava [in Ukrainian].
- Tryfonova, O.V., & Kravets, O.Yu. (2014). *Upravlinnia potokamy vuhilnoi produktsii ta stiikym funktsionuvanniam zbytkovykh shakht Ukrainy* [Management of coal product flows and sustainable operation of unprofitable mines of Ukraine]. Donetsk: NHU [in Ukrainian].
- Tsybaliuk, V.I. (2019). Problematyka pravovoho rehulivannia vydobutku burshtynu [Problems of legal regulation of amber mining]. *Molodyi vchenyi, A young scientist*, 12.1, 71-73 [in Ukrainian].
- Turlova, Yu.A., & Polishchuk, H.S. (2020). Certain topical issues of criminalization of illegal amber mining. *Naukovyi Visnyk Natsionalnogo Hirnychoho Universytetu*, 5, 122-128. doi: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2020-5/122>.
- Vyrok Dubrovyskoho raionnogo sudu Rivnenskoï oblasti vid 6 zhovtnia 2020 r. u spravi No. 949/1090/20 (2020) [Judgment of the Dubrovysia District Court of Rivne Region of October 6, 2020 in the case № 949/1090/20]. *reyestr.court.gov.ua*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92017079> [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бардась А. В. Еколого-економічна оцінка можливості відпрацювання залишкових запасів вугілля малими шахтами. *Ефективна економіка*. 2010. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=234>.
- Бредіхіна В. Л., Васильчук Я. С. Сучасні проблеми правового регулювання видобування бурштину. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 213–217. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/54>.
- Чаплик М. М. Бурштинова лихоманка як приклад поширення масових кримінальних практик: соціологічний аналіз. *Габітус*. 2020. Вип. 15. С. 56–62. doi: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.15.8>.
- Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Про напрями вдосконалення механізму кримінально-правової охорони доквілля (на замітку розробникам нового Кримінального кодексу України). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 1. С. 92–125.
- Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Земельні злочини екологічної спрямованості: від деліктів створення небезпеки до оптимальної законодавчої моделі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 120–130. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-1/29>.
- Гришко Л. «Бурштинова лихоманка» загрожує Україні екологічною катастрофою. URL: <https://www.dw.com/uk/a-19077234>.
- Горох О. П. Проблеми конструювання санкцій спеціальних кримінально-правових норм. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. 2009. Т. 90. С. 94–98.
- Справжня ціна вугілля в умовах війни на Донбасі: погляд крізь призму прав людини / [Д. Казанський, А. Некрасова, О. Савицький та ін.]; за заг. ред. А. Некрасової та В. Щербаченка. Київ : АРТ КНИГА, 2017. URL: https://ua.boell.org/sites/default/files/real_price_of_coal_in_war_time_donbas.pdf.
- Ковалевський С. Б., Марчук Ю. М., Маєвський К. В., Курдюк О. М. Бурштин на території Українського Полісся: утворення, видобуток, наслідки. Лісове і садове господарство. 2017. № 13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/licgoc_2017_13_6.
- Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация : монография / [В. Н. Кудрявцев, П. С. Дегель, Г. А. Злобин и др.]; под ред. В. Н. Кудрявцева, А. М. Яковлева. М. : Наука, 1982.
- Мостепанюк Л. О., Павловська А. А. Аналіз складу злочину, передбаченого статтею 240-1 Кримінального кодексу України. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 2. С. 126–133. doi: [10.34015/2523-4552.2020.2.12](https://doi.org/10.34015/2523-4552.2020.2.12).
- Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика : монографія ; передм. О. О. Дудорова. Вінниця : Твори, 2020. 1152 с.
- Миськевич Т. Стан та перспективи врегулювання бурштинової проблеми в Україні. *Громадська думка та правотворення*. 2020. № 1. С. 21–25.
- Нелегальні шахти як загроза для української економіки. URL: http://www.bbc.com/ukrainian/news/2013/04/130409_illegal_mines_ag.
- Nti Th., Chen Y., Quayson B. P., Agyei F. Ye. Illegal Mining and Sustainability Performance: Evidence from Ashanti Region, Ghana. *International Journal of Scientific Research and Management (IJSRM)*. 2020. Vol. 08. Issue 03. URL: https://www.researchgate.net/publication/339826836_Illegal_Mining_and_Sustainability_Performance_Evidence_from_Ashanti_Region_Ghana. doi: [10.18535/ijrm/v8i03.em03](https://doi.org/10.18535/ijrm/v8i03.em03).
- Panov B. S., Dudik A. M., Shevchenko O. A., Matlak E. S. On pollution of the biosphere in industrial areas: The example of the Donetsk coal Basin. *International Journal of Coal Geology*. 1999. No. 40. P. 190–210.
- Пластун М. Законопроект про бурштин: хто допускає знущання над юридичною логікою? URL: <https://blog.liga.net/user/mplastun/article/35126>.
- Популізм як двигун змін до кримінального закону. 2019. URL: <https://glavcom.ua/digest/populizm-yak-dvigun-zmin-do-kryminalnogo-zakonu--694644.html>.
- Сень І. З. Спеціальні норми у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2020. 268 с.

Національна безпека України у викликах новітньої історії : монографія / авт.-уклад. В. І. Шпак ; кер. авт. кол. С. І. Табачніков. Київ : Експрес-об'ява, 2020. 464 с.

Трифонов О. В., Кравець О. Ю. Управління потоками вугільної продукції та стійким функціонуванням збиткових шахт України : монографія. Донецьк : НГУ, 2014. 202 с.

Цимбалюк В. І. Проблематика правового регулювання видобутку бурштину. *Молодий вчений*. 2019. № 12.1. С. 71–73.

Turlova Yu. A., Polishchuk H. S. Certain topical issues of criminalization of illegal amber mining. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2020. No. 5. P. 122–128. doi: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2020-5/122>.

Вирок Дубровицького районного суду Рівненської області від 6 жовтня 2020 р. у справі № 949/1090/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92017079>.

Стаття надійшла до редколегії 27.05.2020

Movchan R. – Doctor of Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Constitutional, International and Criminal Law of the Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnitsa, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2074-8895>

Criminal Law Counteraction to «Amber» Offenses: Analysis of the Latest Legislative Novels

The **purpose** of the article is scientific analysis of the validity of the domestic parliamentarians' decision to supplement the Criminal Code of Ukraine with Art. 240-1 and to update the current version of Art. 254, which led to the emergence of three new parts in its structure, as well as determination of the prospects for the development of criminal legislation in the relevant area. To achieve the declared goal, the **methodology** has been chosen, the tools of which made it possible to objectively study the relevant decision by the legislator. When covering the analyzed issues, philosophical, general scientific and specific scientific methods have been used. In particular, the method of systemic and structural analysis has been used both in the study of the links of the analyzed criminal law prohibitions with the legal system of Ukraine as a whole, and also with other norms and institutions of the General and Special Parts of the Criminal Code of Ukraine. A sample study of criminal proceedings, court decisions (specific sociological method) has been carried out. The statistical method made it possible to analyze the corresponding quantitative and qualitative indicators. The comparative method was used to clarify the approaches by foreign states to regulate liability for criminal offenses, which are identical in content. The **scientific novelty** of the work is based on the fact that the author was one of the first in the domestic criminal law doctrine to prove that the method of improving the mechanism of criminal law counteraction to «amber» offenses, chosen by the legislator and implemented by the Law of December 19, 2019, is not successful. It has been **conclusions** that instead of supplementing the current criminal law with another special criminal law prohibitions (Article 240-1 and parts 2, 3 and 4 of Article 254 of the Criminal Code of Ukraine), the legislator should have followed the different path, based on improving the existing general norms (Art. 240 and Part 1 of Art. 254 of the Criminal Code of Ukraine), the protective potential of which is quite sufficient for the purpose of effective criminal law protection of the relevant public relations.

Keywords: criminal offense; criminal liability; amber; environment; illegal mining; minerals.